

HOOFSTUK 4

DIE GEMEENSKAP AS HULPBRON IN GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

1. INLEIDING

Bejaardes moet 'n gevoel van sekuriteit in die gemeenskap beleef. Hulle moet weet dat dit veilig is vir hulle om in die gemeenskap aan te bly, dat hulle steeds 'n belangrike bydrae het om te lewer, en hulle moet die wete hê dat daar na hulle en hulle belange omgesien sal word indien iets onvoorsiens sou gebeur.

Soos in Hoofstuk 3 uitgewys, word die effektiwiteit van sosiale steunstelsels nie bepaal deur die aantal lede van die onderskeie steunstelsels nie, maar eerder deur die hegtheid van die onderlinge verhoudings tussen die steunnetwerke. Die onderlinge verhoudings in 'n gemeenskap bepaal die mate waartoe gemeenskaplede sosiale verantwoordelikheid vir mekaar aanvaar en dus ook die potensiaal van gemeenskapbetrokkenheid by gemeenskapgebaseerde dienslewering. Die kapasiteit van die hulpbronne in die gemeenskap bepaal watter hulpbronne daar beskikbaar is om bejaardes en hulle versorgers te ondersteun en aan watter hulpbronne daar 'n ernstige tekort is. Die evaluering van gemeenskappe se kapasiteit asook die beveiliging van die gemeenskap word bespreek. Aandag word geskenk aan die bemagtiging van gemeenskappe ten einde gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging moontlik te maak.

Die effek wat gemeenskapverhoudings op die implementering van gemeenskapgebaseerde dienste het, word in hierdie hoofstuk toegelig.

2. GEMEENSKAPVERHOUDINGS

Onderlinge verhoudings in 'n gemeenskap bepaal tot watter mate gemeenskaplede, soos bure en vriende, vir mekaar verantwoordelikheid aanvaar. Dit gee ook 'n aanduiding van die mate waartoe bure en vriende vir bejaardes in die gemeenskap verantwoordelikheid aanvaar en beïnvloed verder die potensiaal van gemeenskapbetrokkenheid by gemeenskapgebaseerde dienste (vergelyk Hoofstuk 1, 2.).

Die hegtheid van gemeenskapbande het ook 'n impak op die gemeenskap se veiligheid. Verskillende outeurs het die verband tussen die hegtheid van gemeenskapbande en die mate waartoe misdadigers toegang tot gemeenskappe het, beskryf. (Vergelyk Pepinsky, 1980:145 en 162; Braungart, Hoyer en Braungart, 1979:17 –19 en Gross, 1979: 39 – 40.) Die navorser ondersteun die siening dat hegte gemeenskapbande misdadigheid bekamp omdat gemeenskaplede wedersyds na mekaar se belange omsien.

Die nadele van isolasie in 'n gemeenskap teenoor die waarde van gemeenskapbetrokkenheid en die waarde van vrywilligeraktiwiteit word vervolgens bespreek.

2.1 DIE NADELE VAN ISOLASIE

Lowe (1993: 24) beskryf die effek wat die hedendaagse vinnige lewenswyse op gemeenskaplede se onderlinge verhoudings het: "In the cycles of change, the connections were lost between friends, families, and neighbors that had been held together on sidewalks outside apartment buildings, over backyard fences, in little stores in small towns. This loss of safety, security, and day-to-day give-and-take continues to affect us all." Lowe (1993: 69) wys daarop dat hierdie onpersoonliker gemeenskapverhoudings daartoe gelei het dat gemeenskaplede weerstand daarteen het om ander mense te nader vir hulp en dat dit: "...passed on to us a preferred help style, a style that errs in the direction of never asking and always doing or paying for it yourself. I call it our collective inheritance of isolation...".

Navorsing deur Gordon en Donald (1993: 69, 73 en 74) dui daarop dat die oorgrote meerderheid gemeenskaplede van mening is dat:

- dit by verre beter is dat mense onafhanklik van mekaar funksioneer;
- formele versorging die antwoord is wanneer informele sorg so veeleisend begin raak dat dit werklik begin inbreuk maak op hulle lewens; en
- bejaardes wat nie meer ten volle selfversorgend is nie eerder in beskermde huisvesting met versorgingsdienste moet woon as by jonger familielede.

Dit blyk dus dat die neiging bestaan dat gemeenskaplede nie vir hulle eie familie nie en ook nie vir ander gemeenskaplede verantwoordelikheid wil aanvaar nie. Gemeenskaplede aanvaar

nog minder verantwoordelikheid vir mense wat hulle as blote kennisse beskou. Persone met wie slegs kontak gemaak word gedurende daaglikse aktiwiteite word nie as naby gemeenskaplede beleef nie. Gemeenskaplede identifiseer eintlik net met persone wat fisies naby hulle bly (Gordon en Donald, 1993: 64).

Hierdie onbetrokkenheid by mekaar het spesifieke gevolge. Braungart, Hoyer en Braungart (1979: 17 - 19) sowel as Gross (1979: 39 - 40) wys daarop dat die wisseling van inwoners in 'n omgewing, gepaardgaande met die gebrek aan woonbuurtstabiliteit, bydra tot gevoelens van onveiligheid en eensaamheid. Bejaardes woon dikwels nie na aan hulle kinders, familie en vriende nie. As bure en ander mense in die onmiddellike omgewing vreemdelinge vir mekaar bly, is daar baie min informele sosiale verkeer. Gemeenskappe waarin daar min sosiale verkeer is, ondervind dikwels 'n toename in kriminele aktiwiteite: "If property offenses are so commonplace, community ties must be loose enough for thieves to be able to transport and sell stolen property in relative obscurity" (Pepinsky, 1980: 145).

Onbetrokkenheid van gemeenskaplede het tot gevolg dat daar 'n verhoogde misdaadrisiko in sulke gemeenskappe voorkom. Daar word aan misdadigers die geleentheid gebied om misdade te pleeg terwyl daar 'n relatief klein risiko is om gevang te word. Die navorser wys daarop dat gemeenskaplede dikwels onbetrokke bly in misdaadsituasies omdat hulle vrees om summier gedood of by die regsproses betrek te word. Die SAPD raai ook gemeenskaplede aan om hulle nie te verset nie. Indien die omstanders bevriend is met die misdaadslagoffer, sal hulle egter waarskynlik probeer hulp verleen. Gemeenskaplede het egter die geneigdheid om misdaad eerder met maatreëls soos alarmstelsels en hoë omheinings te probeer bekamp. Die NMVS (1996: 21) maak die stelling dat die geneigdheid in Suid-Afrika om misdaad te probeer bekamp deur self-gevangeneming en selfbeskerming letterlik tot gevolg het dat mure tussen mense en gemeenskappe tot stand kom en dat dit bydra om potensiële bronne van wedersydse steun te vernietig. 'n Ingesteldheid om net na eie belange om te sien, bevorder dus misdaadgeleenthede en verminder beskikbare hulp in noodgevalle.

Afgesien daarvan dat hegte gemeenskapbande daartoe bydra dat gemeenskaplede in die daaglikse omgang uitreik na mekaar, dien dit ook as teenvoeter vir misdaad. Pepinsky (1980: 162) bevestig dat as gemeenskaplede beleef dat hulle mekaar nodig het, word hegte gemeenskapbande gevorm: "When an external threat makes it obvious to people that their

very lives depend on cooperation and mutual support, they band together and take care of each other."

2.2 DIE WAARDE VAN GEMEENSKAPBETROKKENHEID

Gemeenskapbetrokkenheid verhoog meeewing met ander gemeenskaplede en verminder die risiko van onbelemmerde misdaad. Pepinsky (1980: 162) konstateer dat mense by mekaar betrokke moet wees in stabiele, interafhanklike verhoudings, in familie-, omgewing- en werkverband omdat sterk tradisionele bande 'n soliede fondasie vorm waarop misdaadbeheer gebou kan word.

Lowe (1993: 132) meld dat goeie buurmanskap een van die belangrikste verhoudings is wat in stand gehou moet word aangesien bure die naaste persone in 'n noodgeval is, hetsy in die geval van 'n veiligheidsituasie of 'n persoonlike krisis. Cheeseman, Lansley en Wilson bevestig in *Neighbourhood Care and Old People* (1972) die waarde van goeie gemeenskapverhoudings: "Local people can provide immediate help, continuous service, companionship and, for want of a better term, keeping an eye on things, in a way that the official services can never hope to match" (Tinker, 1981: 280 - 281).

Lowe (1993: 269) som die belangrikheid van goeie verhoudings tussen bure in die volgende woorde op: "What about a burglary in progress at your home? What about a tree crashing through your roof in a violent storm? These things can and do happen. Wouldn't you feel better knowing you have a place to go if you need one, a ride to the hospital if you can't drive - all right next door? The names and phone numbers we post should identify people who don't just know us, but who are also known and attached to our loved ones. It is a double emergency if in times of peril a dependant is expected to call neighbors he doesn't know to help him cope."

Dit verg meer as terloopse kontak met bure om vriende te maak op wie bejaardes in tye van nood kan reken. Alhoewel die beskikbaarheid van gemeenskaplede as informele hulpbronne vir bejaardes beïnvloed word deur faktore soos beroepseise, die versorging van kinders, eie familie of vriende en ander reeds bestaande verantwoordelikhede, is dit noodsaaklik dat bejaardes steun uit die gemeenskap ontvang. Bejaarde vriende verouder saam en derhalwe kan

dood en siekte hul tot eis onder bejaardes se bestaande informele steunnetwerke. Indien bejaardes se sosiale steunstelsel nie jonger lede insluit nie, is dit dus nog swakker. Alhoewel vriende en bure aan bejaardes informele steun kan verleen, kan daar nie van hulle verwag word om langtermyn, gespesialiseerde sorg aan bejaardes te verleen nie. Bejaardes verkies gewoonlik dat ernstiger behoeftes binne familieverband aangespreek word en dat vriende en bure in 'n mindere mate betrokke is. Bejaardes heg minder waarde aan georganiseerde steunaktiwiteite en beskou professionele werkers in formele organisasies slegs in uitsonderlike gevalle as belangrike persoonlike steunbronne (Gordon en Donald, 1993: 58 – 59, 63 - 64, 86 – 87).

Leichsenring en Pruckner (1993: 200) het bevind dat bejaardes dienste soms negatief beleef omdat dit gesinne se privaatheid betree. Die wyse waarop diensleweraars dienste aan "hulpelose" persone aanbied, kan die konnotasie versterk en dit bring mee dat bejaarde vrywilligers soms nie gewillig is om versorgingstake met professionele hulpverleners te deel nie en bejaardes nie graag die dienste benut nie.

Bejaardes verkies dus om hulp van bekendes te ontvang. Die beskikbaarheid van bejaardes se informele steunstelsels, die hegtheid van verhoudings en die waarde wat daaraan geheg word, bepaal in 'n groot mate hoeveel informele hulpverlening tot bejaardes se beskikking is. Hegter gemeenskapbande kan definitief daartoe bydra dat bejaardes so lank moontlik veilig en onafhanklik in die gemeenskap kan aanbly. Vrywilligeraktiwiteite in die gemeenskap is 'n goeie aanduiding van hoeveel onderlinge meelewing daar bestaan.

2.3 DIE WAARDE VAN VRYWILLIGERAKTIWITEITE

Vrywilligerfunksionering (indiwidue, groepe en organisasies) lewer 'n belangrike bydrae tot gemeenskapebaseerde dienslewering. Vrywillige organisasies kan verskillende doelstellings hê. Organisasies kan:

- spesifieke doelstellings, soos die versorging van 'n klein groepie mense, nastreef;
- fokuseer op 'n besondere teikengroep of doelstelling, byvoorbeeld bejaardes;
- 'n ander primêre doelstelling hê en tog by vrywillige dienslewering betrokke wees, byvoorbeeld kerke of
- liefdadigheidstrusts, byvoorbeeld Lions, wees wat breë doelstellings het.

Selfhelporganisasies kan ook as vrywillige organisasies beskou word (Tinker, 1981: 133 - 141).

Ivers (1988: 48) onderskei statutêre-, vrywillige -, godsdienstige - en selfhelporganisasies as die benutters van vrywilligers. Tinker (1981: 142 - 145) meld dat vrywilligers bydraes kan lewer ten opsigte van:

- praktiese aangeleenthede (byvoorbeeld herstel- en tuinwerk);
- werksaamhede waarvoor spesifieke vaardighede benodig word (byvoorbeeld tuisverpleging of die verskaffing van inligting); asook
- aktiwiteite waar interpersoonlike verhoudings ter sprake is (soos die voorkoming van isolasie).

Die waarde van dienslewering deur vrywilligers uit die gemeenskap is duidelik sigbaar as die werksaamhede van die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie (SAVF) in oënskou geneem word. Vrywilligers van die SAVF doen reeds sedert 1904 liefdadigheidwerk. Hulpverlening het aanvanklik die voorsiening van kos, klere, huisvesting, werkverskaffing, vriendskaplike besoeke en emosionele ondersteuning aan behoeftige individue en gesinne ingesluit (Grobler, 1986: 3). Die eerste maatskaplike werker is in 1936 by die SAVF aangestel. Daarna het maatskaplike werkers geleidelik die gesinsorgtaak oorgeneem terwyl vrywillige werkers hulle toegespits het op die bou en bestuur van ouetehuse en kleuterskole. Maatskaplike werkers het mettertyd besef dat hulle die gesinsorgtaak nie effektief sonder die hulp van vrywilligers kan verrig nie. Na beraadslaging met vrywillige werkers is 'n ondersteuningdiens in 1982 ingestel, waarvolgens vrywillige werkers weer by dienslewering aan kliënte betrek is (Grobler, 1986: 37, 39 en 40). Die gemeenskapgebaseerde bejaardebeleid vereis groter betrokkenheid van vrywilligers ter aanvulling van professionele dienste wat gelewer word.

Biegel, Shore en Gordon (1986: 11) bevestig hierdie waarneming: "At the same time we were discovering the inadequacy of the human services system ... and we were also rediscovering the important role of informal service providers - family, friends, neighbors, natural helpers, self-help groups, ethnic and fraternal organizations, neighborhood organizations ...".

Betrokkenheid van gemeenskaplede en bejaardes by vrywilligeraksies en -organisasies kan 'n beduidende verskil maak aan die tipe ondersteuningdienste wat beskikbaar is vir bejaardes.

Gordon en Donald (1993: 80) vermeld dat bejaardes 'n groot bydrae tot hulle eie versorging en wedersydse steun aan ander lewer. Deur betrokkenheid by vrywilligeraksies kan bejaardes self baat vind by sommige dienste terwyl hulle terselfertyd help om ander dienste in stand te hou.

Bejaardes kan as vrywilligers 'n positiewe bydrae lewer om hulle self en ander bejaardes so lank moontlik veilig en onafhanklik in die gemeenskap te laat aanbly. Verlengde lewensverwagting en meer jare in aftrede beteken dat ouer mense meer beskikbare tyd het vir vrywilligerwerk. Slegs 11% Amerikaners van 65 en ouer was in 1965 by vrywilligeraktiwiteite betrokke teenoor die 41% in 1990. Bejaarde vrywilligers kan 'n verskil maak aan 'n verskeidenheid maatskaplike probleme omdat hulle die leemte vul wat gelaat is deur vroue wat die arbeidsmark betree het: "... older people represent a new - and highly experienced - resource to be tapped. Indeed, experts estimate that the amount of time Americans 55 and older spend helping relatives, members of their communities, and organizations equals the amount of time 20 million workers put into full-time jobs" (AARP, 1998: 35).

Little Brothers en vrywilligersteun aan gemeenskaphuise is voorbeelde van vrywilligeraksies waarby gemeenskaplede en bejaardes kan inskakel om gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes te bevorder.

2.3.1 INSKAKELING BY *LITTLE BROTHERS*

Little Brothers is 'n nie-winsgewende maatskappy en alle donasies is ten volle aftrekbaar van belasting. Die permanente personeel bestaan uit 'n uitvoerende beampte, 'n sakebestuurder/ontwikkelingdirekteur, twee vrywilliger-koördineerders, en twee uitreikwerkers. In 1995 is 71% van hulle inkomste aan programme bestee, 19% aan fondsinsameling en 12% aan bestuur en algemene uitgawes. Vrywilligers (690) werk saam met ses personeellede. Toesig- en beplanningkomitees en die direkteur is hoofsaaklik saamgestel uit vrywilligers wat ook aktief by programme betrokke is (*Little Brothers*, 1997: 1 - 6). Die groot aantal vrywilligers wat betrokke is by dienslewering maak dit moontlik dat dienslewering in stand gehou kan word en dat 'n groot persentasie van die organisasie se inkomste aan fisiese dienslewering bestee kan word.

Vrywilligers kan ook ten opsigte van beskikbaarheid van tussentuistes 'n beduidende bydrae lewer.

2.3.1 VRYWILLIGERSTEUN AAN GEMEENSKAPHUISE

Ter illustrasie van die bydrae wat vrywilligersteun vanuit die gemeenskap kan lewer, verwys die navorser na Swanepoel (1996: 179 - 182) se beskrywing van die rol van vrywilligers ten opsigte van gemeenskaphuise. Vrywilligers

- kan kontak tussen die plaaslike gemeenskap en bejaardes bewerkstellig aangesien hulle gewoonlik uit dieselfde gemeenskap afkomstig is;
- is belangrike addisionele mannekrag en bespaar tyd en geld omdat professionele persone hulle tot professionele take kan beperk;
- kan voorkomende dienste lewer;
- vervul opvoedkundige en motiverende rolle in die gemeenskap omdat hulle binne die kode van vertroulikheid hul ervaring in die gemeenskap kan deel;
- stel die organisasie se dienste aan die gemeenskap bekend;
- kan ook die gemeenskapbehoefte onder die organisasie se aandag bring.

Swanepoel (1996: 179 – 182) wys daarop dat vrywilligers oor die algemeen benut kan word vir navorsing ten einde die behoeftes, probleme en hulpbronne in die gemeenskap te identifiseer deur

- komiteewerk (beplanning, organisering, kontrole, fondsinsameling en ontspanning);
- inligting en skakelwerk;
- die reël van gesellighede (familiedae en uitstappies);
- maatskaplike aksieveldtogte wat die belange van bejaardes op plaaslike en nasionale vlak bevorder;
- professionele, deskundige dienste (finansiële of regsadviesdienste);
- tik-, boekhou-, liasseerwerk en algemene kantooradministrasie;
- versterking van positiewe aspekte of identifisering van leemtes ten opsigte van organisasies se beeld in gemeenskappe;
- persoonlike dienste soos besoeke, oordra van verjaarsdagwense, lees, briewe skryf, inkopies doen en luister na vertellings, persoonlike versorging (naels en hare versorg) van

verswakte of geïsoleerde bejaardes;

- vervoerdienste (hospitaal, klinieke, dienssentrums, opvoerings en kerkdienste);
- fondsinsamelingveldtogte reël (onthale, rommelverkopings en oggendmarkte);
- motivering van inwoners tot onafhanklike funksionering; en
- dienslewering in snoepwinkels-, biblioteke- en tweedehandse klerekasbedienpunte.

Vrywilligerbetrokkenheid is noodsaaklik vir die suksesvolle implementering van gemeenskapgebaseerde dienslewering in die gemeenskap. Vrywilligers kan op informele wyse hulp verleen óf hulle kan by 'n organisasie inskakel om dienste vanuit die organisasiesisteme te lewer. Soos in Hoofstuk 1.2 vermeld, bepaal wetgewing dat bejaardes primêr verantwoordelikheid neem vir hulle eie versorging. Indien hulle nie meer selfstandig na hulleself kan omsien nie, word bejaardes se versorging eerstens hulle families se verantwoordelikheid alvorens godsdiensgroepe en gemeenskappe en daarna die staat vir hulle verantwoordelik gehou word. Gebreke in bejaardes se sosiale steunstelsels kan deur die tussentrede van vrywilligers, vrywilligeraksies en –organisasies aangevul word. Die kapasiteit van die hulpverleningsisteme wat in die gemeenskap beskikbaar is, bepaal of daar voldoende ondersteuning vanuit die gemeenskap beskikbaar is vir die implementering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

3. DIE IDENTIFISERING EN EVALUERING VAN DIE KAPASITEIT VAN DIE HULPVERLENINGSISTEME IN DIE GEMEENSAP

Ten einde sinvolle strategieë vir die implementering van gemeenskapgebaseerde dienslewering te beplan, moet die kapasiteit van die steunstelsels tot die beskikking van individuele bejaardes bepaal word asook dié van die hulpverleningsisteme in die gemeenskap. Soos reeds in Hoofstuk 3.4 vermeld, kan die kapasiteit van bejaardes se steunstelsels bepaal word aan die hand van Bopape (1993: 10) se skematiese voorstelling en Biegel, Shore en Gordon (1986: 29) se sosiale netwerk-evalueringkaart. Biegel, Shore en Gordon (1986: 34) beskryf 'n voorbeeld van 'n vraelys wat geskik is vir gebruik by 'n werkwinkel waartydens behoeftebepaling, beplanning en ontwikkeling ten opsigte van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging gedoen word (vergelyk Bylaag B).

Maatskaplike dienslewering aan bejaardes vereis dat maatskaplike werkers op hoogte moet wees van die behoeftes en probleme wat ondervind word deur bejaardes, hulle versorgers, die sosiale steunstelsels uit die gemeenskap asook dié van primêre en sekondêre diensvoorsieners ten einde te bepaal of die beskikbare gemeenskapdienste voldoende is om 'n geïntegreerde versorgingprogram daar te stel. Vir hierdie doel is dit noodsaaklik dat die volgende geïdentifiseer moet word:

- die grootste probleme of behoeftes van hoë risikogroepe,
- die hulpbronne beskikbaar,
- die beperkings ten opsigte van hulpverlening,
- die verhouding tussen die onderskeie rolspelers, sowel as
- die koppeling van steunstelsels (hulpbronne en netwerke) met die probleme of behoeftes wat nie aandag geniet nie (vergelyk Biegel, Shore en Gordon, 1986: 31 - 34).

3.1 EVALUERING VAN GEMEENSAPPE SE PROBLEME EN BEHOEFTE

Engelbrecht (1986: 89 - 105) verwys na die gemeenskapontwikkelingmodel as 'n benadering tot die evaluering van gemeenskappe se probleme en behoeftes. Dié model blyk 'n praktiese, werkbare metode te wees wat boonop die voordeel het dat gemeenskaplede onmiddellike terugvoer kry en ook direk by prioriteitbepaling en probleemoplossing betrek word. Vir die doel van hierdie navorsing sal dié model kortliks omskryf word waarna toepassings gemaak sal word met betrekking tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. 'n Gemeenskapvergadering word gehou en behoeftes word, deur middel van vraelyste, tydens die vergadering bepaal en verwerk. Die vraelys vervat 'n oop vraag, naamlik: "Lys probleme/behoeftes wat u ten opsigte van die gemeenskap ervaar". Dit is belangrik dat die vraelyste en die doel daarvan, sowel as die anonimiteitbeginsel aan gemeenskaplede verduidelik word. Tydens die voltooiing daarvan word daar nie werklik onderskeid tussen probleme en behoeftes getref nie, maar dit is egter noodsaaklik dat daar tydens die verwerkingsproses eerder op die behoefte as die probleem gefokus word, byvoorbeeld dat "behoefte aan buurtwagte" eerder as "onvoldoende buurtwagte" gelys word. Sodra die behoeftes en/of probleme gekategoriseer is, bepaal die gemeenskap prioriteite. Dit word gedoen deurdat responente op 'n skaalwaarde die ernstigheid van 'n behoefte aandui. Prioriteite kan volgens 'n negepuntskaal bepaal word waar "1" byvoorbeeld "min" of "geen invloed" aandui en "9" "intense invloed". Wanneer 'n gemeenskap nie oor lees en

skryfvaardighede beskik nie, kan enige visuele skaal benut word, soos gesigte met verskillende gesiguitdrukkings of verskillende grootte klippe.

Die skaalwaarde (skw) van prioriteite word soos volg bepaal: die tellings wat verskillende respondente aan spesifieke probleme of behoeftes toegeken het, word bymekaar getel en skw's bereken. Die n-waarde is gelyk aan die somtotaal deelnemende respondente. Die rekenkundige gemiddeld (rg) = $\frac{skw}{n}$. Die persentasie dui die graad van intensiteit aan

waarvolgens probleme of behoeftes deur die respondente beleef word: $\% = \frac{rg}{aantalrespondente} \times \frac{100}{1}$. Die berekende skw, n, rg en % word dan op skedules aangetoon.

Die navorser illustreer vervolgens die behoeftebepalingproses by 'n fiktiewe gemeenskapvergadering. Bejaardes is uitgenooi om elkeen 'n aantal probleme/behoeftes te identifiseer. Daarna is die gelyste probleme/behoeftes ingeneem, gekategoriseer en terugvoer is aan die bejaardes gegee. Die uiteensetting "Respondente: A – I" verteenwoordig 9 bejaardes wat deelgeneem het aan die prioriteitbepaling. Elkeen het vir die gelyste probleme/behoeftes 'n eie prioriteitwaarde toegeken. Daarna is die gemiddelde waarde wat respondente aan die onderskeie probleme/behoeftes het, bepaal. Prioriteite word in prioriteitvolgorde geplaas volgens persentasies wat daaraan toegeken is. (Vergelyk Tabel 4.1).

Tabel 4.1 Uiteensetting van prioriteitbepaling

Behoeftes	Respondente									Skaalwaarde	Rekenkundige gemiddeld	Persentasie
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	skw	rg	
Ete afleweringdienste	1	1	4	8	3	2	5	1	8	33	3.67	40.75 %
Vervoerdiens	4	6	1	6	6	7	1	6	4	41	4.56	50.62 %
Haarversorging tuis	8	5	7	1	9	6	8	8	1	53	5.89	65.43 %
Algemene instandhouding tuis	2	2	2	3	7	3	4	4	3	30	3.33	37.04 %
Hulp – rekeningbetaling	7	6	5	9	1	8	2	2	6	46	5.11	56.79 %
Hulp – troeteldiersorging	5	3	9	4	4	4	9	5	5	48	5.33	59.26 %
Buurtweg en ander sekuriteit	3	7	6	7	8	5	7	9	9	61	6.78	75.31 %
Hulp – finansiële bestuur	9	8	3	5	5	9	3	7	7	56	6.22	69.14 %
Hulp – moderne tegnologie	6	4	8	2	2	1	6	3	2	34	3.78	41.98 %

Tydens doelwitbepaling en -beplanning word besluit in welke mate prioriteite aandag sal geniet. Beskikbare hulpbronne, mannekrag, gesindhede, kennis, geld en tyd bepaal in 'n groot mate watter prioriteite eerste aandag geniet. Die toepassing van die fiktiewe prioriteitbepaling dui daarop dat 'n buurtwag en ander sekuriteit vir die bejaardes die grootste knelpunt is, gevolg deur hulp met finansiële bestuur.

Rekenaarprogramme soos Microsoft Excel kan benut word om die rekenkundige verwerkings te doen vir die prioriteitbepaling.

Daar word tydens doelwitformulering en -beplanning lyste gemaak van alle moontlike aanleidende faktore, alle voorgestelde oplossings en hulpbronne sowel as die verwagte tydsduur om doelwitte te bereik. Hulpbronne kan onderskei word deur (a), (s) of (b) aan te dui langs elke hulpbron. Die (a) dui aan of dit bestaan, die (s) of dit geskep moet word en die (b) of dit van buite die gemeenskap ingebring moet word. Beplanning word in aksieplanne omgeskakel waarna dit geïmplementeer en geëvalueer word.

Die navorser wys daarop dat evaluering aan die hand van inset (wat is gedoen), deursig (die proses) en resultaat (wat het verander) plaasvind. Gesien in die lig van die wisselwerking wat daar tussen bejaardes, hulle versorgers, hul sosiale steunstelsels, die primêre en sekondêre diensvoorsieners bestaan, kan die moontlikheid ondersoek word om al die rolspelers by die behoeftebepaling, beplanning-, implementering en evalueringproses te betrek. Hierdie werkwyse is 'n praktiese wyse om gemeenskaplede te betrek by die bepaling van probleme en behoeftes in die gemeenskap terwyl hulle terselfertyd bemaagtig word om deel van die oplossing van die knelpunte te wees.

Die navorser wys daarop dat hierdie behoeftebepaling, beplanning-, implementering en evalueringproses op enige organisatoriese hulpbron toepaslik is. Die navorser beskryf vervolgens hoe so 'n scenario uit 'n kerklike oogpunt daar sou uitsien. Navorser onttrek die basiese inligting waarop die scenario gebaseer is uit Engelbrecht (1986: 123 - 171) se gemeenskapontwikkelingmodel vir kerklike funksionering omdat die gemelde diensgroep-werkwyse in gebruik is by gemeentes van die Hervormde Kerk en goed funksioneer. Vergelyk ook Geysers, Coertze en Visser (1992).

3.2 AANSPREEK VAN DIE GEMEENSKAP SE PROBLEME EN BEHOEFTE

Daar is 'n gemeentevergadering gehou waarop daar bepaal is dat daar behoefte aan 'n diensgroep vir gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging nodig is. Daar is 'n spesifieke behoefte aan opleiding van tuishulpwerkers geïdentifiseer. Op grond daarvan is besluit dat daar 'n diensgroep daarvoor tot stand gebring moet word. Diensgroepe word saamgestel uit gemeenskaplede wat hulle bereid verklaar om by spesifieke diensgroepe of by meer as een diensgroep betrokke te raak en sekere dienswerk te verrig. Diensgroepe bestaan uit beplanningkomitees wat dit bestuur en die programbeplanning doen, sowel as dienswerkers wat funksionele take verrig byvoorbeeld opleiding van aspirant-tuishulpwerkers. Daar moet genoegsame dienswerkers wees om die beplanning deur te voer.

Ten einde gemeentelede geleentheid te bied om betrokke te raak by die diensgroep word vraelyste, bekendstellingvergaderings en die gemeenteblyd benut om die gemeente in te lig. Persone word opgelei om vraelyste te hanteer. Vraelyste identifiseer vrywilligers, potensiële benutters, veiligheidbehoefte, kundiges, die massa-media en hulpbronne binne- en buite gemeenskapverband. Hulpbronne moet voorsiening maak vir onder meer finansiële steun, logistieke behoeftes, arbeid en kundigheid. Voorbeelde van hulpbronne binne gemeenskapverband is byvoorbeeld persone, inligting, vaardighede, toerusting, materiaal en vervoer. Hulpbronne buite die gemeenskap is byvoorbeeld instansies, eksterne kundiges, die massa-media en oudio-visuele hulpmiddels soos films en video's. Inligting oor hulpbronne asook van vrywilligers wat bereid is om op die beplanningkomitee en diensgroepe te dien, moet bekom en geliasseer word. Dienskomitees moet geken word ten opsigte van alle hulpbronne en -middels wat deur die diensgroep benut word om hulp te verleen.

Die navorser is van mening dat dit baie belangrik is dat persone met die regte oriëntasie die vraelyste moet hanteer. Indien daar nie genoeg diakens beskikbaar of gemotiveerd is om moeite met die vraelyste te doen nie, is dit beter om liever gemotiveerde vrywilligers te gebruik. Vraelyste kan benut word om gemeentelede se betrokkenheid by diensgroepe te bewerkstellig, alhoewel eers nadat noodsaaklike voorbereiding gedoen is. Persone wat vraelyste hanteer, moet behoorlik ingelig word aangaande die funksionering van diensgroepe en voltooiing van vraelyste. Alle gemeenskaplede wat binne wykgebiede val, behoort ook

genader te word. Vraelyste moet slegs voltooi word ten opsigte van gesinlede wat dienste aanbied of hulp of toerusting benodig. Gesinne moet kortliks ingelig word aangaande diensgroepaktiwiteite en dat opleiding verskaf sal word om diensgroepe te bedryf. Persone wat graag van diensgroepe se dienste wil gebruik maak, word ook geïdentifiseer. Gemeenskaplede dui aan op watter terrein hulle bereid is om betrokke te raak en watter spesifieke take hulle sal hanteer. Gemeenskaplede kan ook later by die program inskakel indien hulle nie van die begin af betrokke kan wees nie.

Na die voltooiing van vraelyste, word dit ontleed. Daarna word persone geïdentifiseer wat op beplanningskomitees kan dien asook dienswerkers en gemeenskaplede wat begerig is om individuele of groepstoerusting of -hulp te ontvang.

Die vyf tot agt lede van beplanningkomitees word self eers toegerus word voordat hulle werksaamhede begin. Tussentydse voorsitters, ondervoorsitters en sekretarisse funksioneer voorlopig. Nadat toerustingprogramme deurloop is, ken gemeenskaplede mekaar beter en kan voorsitters, ondervoorsitters en sekretarisse meer oordeelkundig verkies word. Beplanningskomitees moet alle funksionele take afhandel en hulself eers vergewis van die struktuur, funksionering en doelstellings voordat dienslewering aandag geniet. Persone/instansies met ondervinding van sodanige probleme/behoefte, kan baie sinvolle insette lewer. Kundiges (binne- of buite gemeenteverband) kan byvoorbeeld gekoöpteer word om met programme behulpsaam te wees.

Voordat hierdie diensgroep kan begin funksioneer, moet die dienswerkers self eers opgelei word hoe om tuishulpwerkers op te lei. Beplanningkomitees deel dienswerkers ooreenkomstig take en tye beskikbaar in en hulle ontvang opleiding vir hulle take. Diensleweringprogramme, byvoorbeeld programinhoud vir die opleiding van huishulpe, moet saamgestel word deur die beplanningkomitee. Onderrig ten opsigte van bepaalde diensterreine, diensgroeppfunsionering, spesifieke doelstellings en werkwyses, die take en funksies van 'n spesifieke diensgroep asook die praktiese dienslewering, is noodsaaklik. Die kwaliteit opleiding en supervisie wat diensgroeplede kry, bepaal die gehalte van diensvoorsiening. Deurlopende opleidingprogramme, behoort egter instandhouding van opleiding te bevorder en wisseling van lede beter te akkommodeer

Nadat beplanningskomitees saamgestel en daar tot by die indeling van dienswerkers gevorder is, kan gepaste media (byvoorbeeld gemeenteblaaie, streekkoerante, gemeente-afkondigings of ampsdraers) benut word om die gemeenskap in kennis te stel dat diensgroepe se werksaamhede 'n aanvang neem. 'n Paar kontakpersone se besonderhede (name, telefoonnommers en adresse) moet beskikbaar gestel word. Gemeenteblaaie kan sinvol benut word om die gemeenskap deurlopend op hoogte van diensgroepe se vordering te hou.

Diensgroepe behoort minstens maandeliks te vergader en moet supervisie ontvang. Daar word aandag gegee aan die bejaardes as teikengroep en die spesifieke inhoud van programme. Aksies word ingestel om probleme of behoeftes deur middel van hulpbronne aan te spreek. Hulpbronne, programme en teikengroepe moet gekoördineer word. Deurlopende terugvoer aan dienskomitees asook onderskeie rolspelers en die breë gemeenskap (in gemeenskapblaai en vergaderings) is noodsaaklik. Diensgroepe moet infrastruktuur daarstel vir die hantering van probleemgevalle, op voorkomende programme fokus en toesien dat ontwikkelingprogramme aan diensgroeplede volgehou word.

Gemeentelede wat 'n sinvolle bydrae kan lewer en nie betrokke is nie, behoort persoonlik genader te word vir sy/haar hulp want dikwels redeneer gemeentelede dat daar reeds genoeg mense betrokke is of dat ander dit beter kan doen. Hulle onbetrokkenheid spruit meestal nie uit onwilligheid nie: "Afkondigings as sodanig blyk vandag nie genoegsaam te wees om mense betrokke te maak nie. Gevolglik behoort afkondigings slegs aanvullend tot die ander werkwyses gebruik te word. ... Persoonlike kontak is dikwels die deurslaggewende faktor om mense betrokke te maak." (Engelbrecht, 1986: 155).

Die navorser is van mening dat finansiële vergoeding aan informele hulpverleners vir sekere dienste betaalbaar kan wees of vergoeding kan byvoorbeeld tuishulp- of aflosdienste in ruil vir ander dienste uitmaak. Bejaardes moet waar enigsins moontlik ook betaal vir dienste, hetsy finansiëel of deur dienste by programme te lewer.

Veronderstel daar is nog twee dringende behoeftes geïdentifiseer, naamlik aflossorg vir versorgers van bejaardes en telefoonsteunprogramme. Engelbrecht (1986: 148) beklemtoon in die verband 'n belangrike feit: "... om toe te sien dat, veral aan die begin daar nie met meer as een of twee diensgroepe begin word nie. Die rede hiervoor is dat indien met te veel

gelyktydig begin word, die kans vir mislukking groter is en dit kan negatief op die toekomstige vorming van diensgroepe inwerk." As bestaande diensgroepe goed funksioneer, dra dit tot die motivering vir die daarstelling en instandhouding van ander by.

Die navorser wys daarop dat die werkwyse soos beskryf 'n gemeenskapontwikkeling-gerigte metode is waardeur die gemeenskap by probleemoplossing en dienslewering ten opsigte van die geïdentifiseerde probleme betrek kan word. Die navorsers Cheeseman, Lansley en Wilson vermeld in Tinker (1981: 280 – 281) bevindings aangaande die waarde wat gemeenskapbetrokkenheid het met betrekking tot die identifisering van gemeenskaplede se behoeftes: "Local people can ... also ... provide feed-back about people's real needs which is essential if services are to be effective." Dit is egter noodsaaklik dat die gemeenskap ondersteun moet word om die funksie te kan lewer. Gemeenskapgroepe benodig leiding, stimulasie, aanmoediging sowel as administratiewe en finansiële steun waar nodig. Primêre en sekondêre diensvoorsieners sowel as sosiale steunstelsels vul mekaar aan en vervang mekaar nie.

Diensgroepe is ook 'n praktiese werkwyse. Dit is egter belangrik dat die grondslagfase goed gedoen word alvorens dienslewering begin. Op soortgelyke wyse kan ander diensterreine ook aangespreek word. Dit is noodsaaklik dat gemeenskap hulpbronne geaktiveer word om voorsiening te maak vir die behoeftes van die gemeenskap. Dienslewering in die gemeenskap behoort gekoördineerd plaas te vind. Daar behoort slegs voorsiening vir dienste gemaak te word wat nie op ander maniere (hetsy deur ander instansies of informele steunstelsels) aangespreek kan word nie. Tout (1989: 229) meld dat akkurate databasisse effektiewe programbeplanning bevorder. Leemtes ten opsigte van huidige dienslewering moet geïdentifiseer word. Die geografiese teikenareas kan 'n aanduiding gee van gebreke. 'n Ander metode kan wees om behoeftebepalings te doen en dit dan te vergelyk met beskikbare dienste. 'n Derde metode is om opnames te maak van dienste wat aan ander teikengroepe voorsien word, maar met aanpassing na bejaardes uitgebrei kan word. Drie moontlike maniere om leemtes te vul, is om die aandag van formele diensleweringentra daarop te vestig, instansies te probeer oorreed om hulle dienste uit te brei of self inisiatief te neem om, met behulp van vrywilligers, die probleem aan te spreek.

Gemeenskapdienste wat rig op die behoeftes van bejaardes in die gemeenskap geniet vervolgens aandag.

4. GEMEENSKAPDIENSTE

Swanepoel (1996: 49 - 51) meld dat gemeenskapdienste (in Amerika) in 1991 die volgende dienste ingesluit het:

- Dagsorgsentrums (verpleging, mediese sorg, oefening, vermaaklikheid, etes en persoonlike versorging);
- Buitepasiënt-rehabilitasiefasiliteite (fisieke, spraak- of maatskaplike dienste);
- Etes (by sentrum of tuis gelewer);
- Geriatriese beoordeling (diagnose en evaluering van mediese, emosionele en omgewingsbehoefte);
- Advies (vir groepe of individue);
- Inligtingdiens met betrekking tot dienste en hulpverleners;
- Huishouding en persoonlike dienste (opgeleide huishoudsters onder toesig aan bejaardes toegesê);
- Toesigprogramme (bied ruskans aan versorgers van bejaardes);
- Tuisgeselskapsdiens (persoonlike sorg soos bad, aantrek, voorbereiding van maaltye en geselskap - gewoonlik deur bejaardes self);
- Vervoer, bel-en-ry-na-dienste (gesubsidieerde of lae tarief openbare vervoer);
- Opvoedkundige sentrums (verrykingkursusse deur bejaardes aan byvoorbeeld bejaardes en bevordering van samewerking tussen verskillende generasies);
- Vrywilligerprogramme waarby bejaardes betrokke kan raak;
- Diensprogramme vir bejaardes wat deelyds vir 'n salaris wil werk;
- Grootouerpleegsorgprogramme (minimum salaris, vervoer en maaltye aan bejaardes);
- Nood-alarmstelsels (persoonlike elektroniese apparaat wat 24-uur toegang tot gesondheid, maatskaplike- en beskermingdienste in noodgevalle verleen); en
- Sentrums vir seniors (maatskaplike dienste, inligtingsprogramme, maaltye en advies met betrekking tot gesondheid).

Die navorser wys daarop dat die basiese dienste wel in Suid-Afrika gelewer word. Dienste, soos grootouerpleegsorgprogramme en diensprogramme vir bejaardes wat deelyds vir 'n salaris wil werk, is ideaal maar nie algemeen beskikbaar nie. Omvattende

gemeenskapdienste maak dit vir bejaardes moontlik om by dienste in te skakel wat op hulle spesifieke behoeftes gerig is.

Soos in die voorafgaande hoofstukke bespreek, kan intervensies wat gemeenskapveiligheid bevorder, bydra tot die implementering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. Bejaardes wat sekuriteit in hulle gemeenskap beleef, neem deel aan aktiwiteite in die gemeenskap. Bejaardes wat nie veilig voel nie, isoleer hulle en word blootgestel aan die risiko van voortydige veroudering en gebrekkige ondersteuning uit die gemeenskap.

5. GEMEENSKAPVEILIGHEID

Gemeenskapveiligheid word aan die hand van twee faktore bespreek. Eerstens die verantwoordelikheid wat elke gemeenskaplid het ten opsigte van beveiliging en tweedens die intervensies wat gemeenskapveiligheid bevorder.

Intervensies wat

- die sosiale steunstelsel van bejaardes, versorgers, groepe en/of gemeenskappe versterk,
- bevorder hegte gemeenskapbetrokkenheid en
- bewerk sodoende groter meelewing tussen gemeenskaplede en
- dra by tot verhoogde weerbaarheid teen misdaad in die gemeenskap.

Beveiligingintervensies sluit nou aan by die sosiale intervensies want intervensies wat

- bejaardes se veiligheid in die gemeenskap te bevorder,
- dra by tot 'n verminderde veiligheidsrisiko in die hele gemeenskap,
- bevorder ook die onderlinge sosiale verhoudings en
- versterk sodoende gemeenskapbande.

Die intervensies het dus 'n effek op die sosiale steunnetwerke en beïnvloed ook in 'n mate die onderlinge verhoudings tussen organisatoriese hulpbronne in die gemeenskap. Verbeterde onderlinge samewerking tussen individue, groepe en/of organisasies met betrekking tot die deel van idees, inligting, hulpbronne of dienste bewerkstellig beter benutting van hulpbronne. Daar word teoreties tussen sosiale en beveiligingintervensies onderskei maar in die praktyk sal beide tipes intervensies hegte gemeenskapbande en verhoogde betrokkenheid van sosiale

steunstelsels tot gevolg hê en omgekeerd bydra tot mekaar se doelwitte. Sosiale intervensies sal gemeenskapveiligheid verbeter terwyl beveiligingintervensies wedersydse gemeenskapbetrokkenheid sal bevorder.

5.1 BETROKKENHEID BY BEVEILIGING

In Hoofstuk 2 is daarop gewys dat gemeenskaplede persoonlike verantwoordelikheid ten opsigte van beveiliging van hulle eie gemeenskap moet aanvaar. Soos in Hoofstuk 3 uitgewys, bepaal die hegtheid verhoudings in 'n groot mate hoeveel verantwoordelikheid gemeenskaplede vir mekaar aanvaar.

Die hegte gemeenskapbande maak gemeenskappe meer weerbaar teen misdaad maar bevorder terselfdertyd gemeenskappebaseerde dienslewering omdat gemeenskaplede na mekaar se belange omsien. Vrywilligerorganisasies soos die reserwepolisiemag, buurtwagte en kommando's lewer 'n belangrike bydrae tot die bevordering van gemeenskapveiligheid. Gemeenskaplede kan ook as individue by gemeenskappolisiëring en/of die plaaslike gemeenskapbeveiligingforum inskakel.

5.2 DIE RESERWEPOLISIEMAG

Naudè en Stevens (1988: 137 - 138) omskryf reserwemaglede as vrywilligers wat in feitlik alle fasette van polisiëring opgelei word en in bykans al die afdelings aangewend word. Hulle ontvang nie besoldiging vir hulle dienste nie, maar kwalifiseer in dieselfde mate as permanente lede vir mediese behandeling vir beserings wat op diens opgedoen word.

Die reserwepolisiemag bestaan uit lede van die gemeenskap wat vrywillig, sonder betaling, in hulle vrye tyd gemeenskapdiens in die SAPD verrig.

Spesiale Magsorder (Algemeen) 6A van 1993 vermeld dat A en B-groep reserwemaglede onderskei word. Gemeenskapslede kan by die reserwemag aansluit indien hulle jonger as vyf-en-sestig jaar is. Wanneer hulle nie as polisie-reserwemaglede aan diens is nie, beskik hulle slegs oor gewone burgerlike arrestasie- en ander magte.

Gemeenskaplede kan by die reservewepolisiemag sowel as buurtwagte betrokke wees. Bejaardes kan wel nie as reservewaglede funksioneer nie maar hulle geniet die sekuriteit van 'n veiliger gemeenskap. Die reservewepolisiemag en kommando's funksioneer aanvullend tot mekaar vanuit die SAPD en SANW onderskeidelik.

5.3 KOMMANDO'S

Die Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag is in beheer van kommando-aktiwiteite. Gesonde, aktiewe bejaardes kan by plaaslike kommando's betrokke raak. Die navorser wys daarop dat gemeenskaplede, ongeag hulle ouderdom, vrywillig lede van plaaslike kommando's kan word ten einde huis en haard te beskerm. Dit is elke gemeenskaplid se verantwoordelikheid om binne sy gebied na sy eie, sy familie en bure se lewens en eiendom om te sien. Kommando's lewer ook 'n ondersteuningfunksie aan die SAPD. 'n Ander manier waarop gemeenskaplede verantwoordelikheid vir gemeenskapveiligheid kan aanvaar, is deur betrokke te raak by buurtwagte.

5.4 BUURTWAGTE

Naudé en Stevens (1988: 143 - 144) meld dat buurtwagte net soos die reservewaglede uit vrywilligers bestaan. Buurtwagte se "jurisdiksie" word egter tot eie woonbuurte beperk en die uitvoering van hulle werksaamhede geskied in 'n groot mate in interaksie met die SAPD. Buurtwaglede ontvang geen formele opleiding nie. Hulle beskik slegs oor die magte wat ingevolge Artikel 42 van die Strafproseswet 1977 (Wet 51 van 1977) en Artikel 9(2) van die Veediefstalwet 1959 (Wet 57 van 1959) aan hulle toegeken is. Bovermelde wetgewing bepaal dat enige persoon gemagtig is om 'n ander sonder lasbrief in hegtenis te neem op grond van redelike verdenking dat laasgenoemde 'n misdryf gepleeg het.

Buurtwagorganisasies moedig gemeenskapslede aan om saam met die plaaslike polisie vennote teen misdaad te word. Buurtwaglede ontvang geen formele opleiding nie.

Uit die buurtwagvoorskrifte soos deur die SAPD neergelê (in leër 29/3/3/18 gedateer 1987-10-06) blyk dat buurtwagdoelwitte onder andere misdadbewusmaking, die merk van eiendom, die inskerping van opmerkzaamheid, goeie buurmanskap met onmiddellike bure, vertroudheid

met burgerlike arrestasiemagte volgens die Strafproseswet en die voorsiening van inligting is. Waardevolle eiendom wat onuitwisbaar gemerk en in 'n inventaris van reeksnommers bygehou word, is 'n groot hulpmiddel omdat kriminele huiwer om gemerkte eiendom te steel omdat dit terugsporing na eienaars vergemaklik. Buurtwaglede vervul geen polisiëringsfunksie nie.

Die "Neighbourhood Watch/Ababhekimuzi/Buurtwag"-handleiding beskryf onder meer 'n stelsel van bevelvoerders en buurtwagkomitees. 'n Bewakingsroetine ten opsigte van leë huise (rondtes in die erf, posverwydering, reëlings in verband met vullisverwydering, koerantaflewering, tuinversorging, byhou van besonderhede van verdagte besoekers of werksoekers) word aangemoedig.

Die "S.A. Buurtwag"-handleiding is op goeie buurmanskap gebaseer en poog om inwoners binne 'n woonbuurt te betrek om vrywillig verantwoordelikheid te aanvaar om na mekaar se eiendom om te sien en om enigiets verdag aan die polisie te rapporteer. Die buurtwag funksioneer eenvoudig: inwoners hou 'n oë oor hulle bure se huise en onmiddellike omgewing en hulle rapporteer verdagte persone of optrede aan die SAPD. Inwoners merk hulle besittings met 'n terugspoorbare identifikaasimerk, byvoorbeeld 'n identiteitsnommer, en bring waarskuwingstekens buite wonings aan dat besittings gemerk is.

Die navorser wys daarop dat bejaardes 'n baie belangrike bydrae tot kleiner, meer informele buurtwagte kan lewer omdat hulle bedags in die gemeenskap rond beweeg en dikwels die inwoners en gereelde werkers in die omgewing ken.

Botha (1998a: 1) berig dat feitlik al die inwoners van 'n spesifieke straat aan dieselfde buurtwag behoort. Die buurtwag is persoonlik (almal ken mekaar en nuwe intrekkers word dadelik genader om in te skakel) en aktief. Hulle vergader maandeliks, hou gesellighede en ondersteun mekaar in meeewingaksies (byvoorbeeld hospitalisasie of verjaarsdae). Notules en telefoonnommers word versprei en buurtwagborde vertoon.

Die navorser wys daarop dat persoonlike kontak 'n voorvereiste is vir effektiewe buurtwagfunksionering en dat goeie buurmanskap, waar bure in die onmiddellike omgewing informeel na mekaar se belange omsien, inderwaarheid 'n informele buurtwag vorm. Kleiner,

informele buurtwagte met lede wat naby mekaar woon en dieselfde doelstellings as formele buurtwagte nastreef, is ideaal. Plot- en plaaswagte funksioneer op dieselfde wyse as buurtwagte.

Gemeenskapele wat as vrywilligers betrokke raak by gemeenskaporganisasies wat gemeenskapveiligheid bevorder, lewer 'n belangrike bydrae om die SAPD te ondersteun. Die betrokkenheid van gemeenskapele by plaaslike veiligheidsaangeleenthede bring mee dat hegte gemeenskapbande tot stand kom omdat gemeenskapele verantwoordelikheid vir mekaar se belange aanvaar. Bejaardes het groter vrymoedigheid om in gemeenskape aan te bly waarin wedersydse omgee-verhoudings bestaan omdat hulle weet dat hulle kan verwag dat gemeenskapele in tye van nood na hulle sal omsien.

Gemeenskapele kan ook vennote in gemeenskappolisiëring word en sodoende verantwoordelikheid vir hulle eie gemeenskape aanvaar.

5.5 DIE INSKAKELING BY GEMEENSKAPPOLISIËRING

Gemeenskappolisiëring is die basis waarop die SAPD polisiëring bedryf. Gemeenskapele word uitgenooi om betrokke te raak by polisiëring in hulle eie gemeenskap sodat daar 'n vennootskap tussen die SAPD en die gemeenskap tot stand kom wat streef daarna om gemeenskapveiligheid te bevorder.

Gemeenskapele en die SAPD is gesamentlik verantwoordelik vir die veiligheid van bejaardes in die gemeenskap en daarom moet bejaardes wat eensaam is, alleen woon, oor gebrekkige beveiligingmaatreëls beskik of andersins sagte teikens is as hoë veiligheidsrisiko's beskou word. Gemeenskapele kan die SAPD nader om taktvol met bejaardes oor beveiliging te gesels en indien nodig met familie of vriende te skakel.

Die navorser stel die feit dat gemeenskapele die keuse het om as individu in "tronke" of as samewerkende gemeenskap relatief veilig te leef. Gemeenskapele wat verantwoordelikheid vir hulle veiligheid aanvaar, kan sekere maatreëls volg om gemeenskapveiligheid te bevorder.

5.6 INTERVENSIES WAT GEMEENSKAPVEILIGHEID BEVORDER

Verskillende tipe intervensies kan geïmplementeer word.

Ferreira & Rip (1990: 46 - 47) meld dat maatreëls soos:

- opvoedkundige programme oor beveiliging,
- steungroepe waarin beveiligingsbehoefte aangespreek word,
- die gebruik van wandelstawe,
- metgeselle wat bejaardes vergesel,
- die betrokkenheid van bure en
- fisiese beveiliging

gevoelens van veiligheid en sekuriteit by bejaardes verhoog.

Die artikel *Vinnige nood-optrede spaar lewens en beskerm eiendom* (Rapport, 1997: 13) wys daarop dat talle gebruikers van selfone voorvalle soos kapings en inbrake by die noodgeval-beheersentrum aangemeld het. Lewens is gespaar, eiendom beskerm en misdadigers aangekeer. Noodgevalsentrums kan direk direk ander nooddienste soos die SAPD, ambulans- en brandweerdienste kontak of kontak tussen verbruiker en nooddienste bewerkstellig.

Patterson (1979: 86 - 93) vermeld intervensies waardeur bejaardes bygestaan kan word om te beleef dat hulle in beheer van hulle lewens is:

- Die bou van selfvertroue behels dat bejaardes deur betrokkenheid by omgewingsteunstelsels beleef dat hulle belangrike bydraes kan lewer tot die samelewing.
- Territoriale beïnvloeding impliseer byvoorbeeld beheer neem deur die aanbring van veiligheidmaatreëls.
- 'n Ontleding van die omgewing behels die analisering van onveilige areas, hetsy openbare plekke of eie donker inrylane met die oog op die vermyding of regstelling daarvan.
- Die beleving van veiligheid behels die onderrig van bejaardes oor byvoorbeeld woningveiligheid, gemeenskapbetrokkenheid, steunstelsels en slagofferbystandprogramme. Bejaardes wat byvoorbeeld betrokke raak by huisveiligheids-evaluering en die ondersteuning van misdaadslagoffers neem aktief deel aan maatreëls om hulle omgewing te beveilig en beleef 'n groter mate van beheer.

Gelfand, Olsen & Berman (1980: 178, 186 - 187) vermeld dat gerusstellingdienste onder andere telefoniese skakeling tweemaal daaglik behels. Indien skakeling nie bewerkstellig word nie, word dit opgevolg met persoonlike besoeke. 'n Ander voorbeeld is byvoorbeeld omgeevriendskapkringe van ongeveer 10 persone. Indien kringe onderbreek word, word dit met persoonlike besoeke opgevolg.

Gross (1979: 52 - 57) onderskei opvoedkundige, misdaadvoorkomingbystand- en slagofferbystandprogramme.

5.6.1 OPVOEDKUNDIGE PROGRAMME

Gross (1979: 53) meld: "In Baltimore, Maryland the police use specially-developed videotapes to identify specific behaviors, skills, and procedures that senior citizens can use to protect themselves against assault, robbery, and burglary. The training design includes discussion and role-playing activities to reinforce the training initiated by the videotaped material."

Braungart, Hoyer en Braungart (1979: 26) beveel aan dat opvoedkundige programme waarin inligting oor misdaadvoorkomingwenke bekendgestel is deur tuisbesoeke opgevolg word. Die belangrikste element in die strategie is dat sosiale kontak tussen bejaardes verhoog, isolasie en anonimiteit teengewerk, bedreiging en vrees hokgeslaan en informele sosiale kontrole gelykertyd beoefen word.

Publikasies in tydskrifte kan betekenisvol benut word. Papenfus (1989: 14-15) beveel aan dat bejaardes aksieplanne van optrede uitwerk om hulle voor te berei vir misdaadsituasies. Hy moedig bejaardes aan om by skietklubs aan te sluit om hulle paraat te maak en op hoogte te stel van wanneer die gebruik van vuurwapens regmatig is. Gereelde telefoniese kontak met spesifieke persone en die merk van eiendom word aanbeveel. (Merke kan byvoorbeeld deur afstryk, ultravioletpenne of elektriese gravering aangebring word.) Hy benadruk dat bejaardes vergeetagtigheid kan oorkom deur aantekeninge oor veiligheidmaatreëls op maklik sigbare plekke te plaas. Telefoonnommers van nooddienste en kinders moet maklik sigbaar naby telefone aangebring word. Die navorser meld dat vrywilligers bejaardes kan bystaan om voorsorgmaatreëls te tref.

Hulpbronbesonderhede, byvoorbeeld watter instansies spesifieke dienste aan bejaardes lewer, behoort aan bejaardes versprei te word (Gross, 1979: 49 – 50).

Die waarde van opvoedkundige programme is daarin geleë dat bejaardes bemaatig word om situasies waarin hulle veiligheid bedreig so goed moontlik te hanteer

5.6.2 MISDAADVOORKOMING-BYSTANDPROGRAMME

In die berig Senior Burger (1992a,) word berig dat die aksiegroep (wat gestig is na aanleiding van dr. L. Glanz van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing se aanbevelings) sekere maatreëls propageer:

- die direkte inbetaling van pensioene in bankrekenings;
- die vergesel van pensioenarisse as hulle geld trek (byvoorbeeld begeleide bejaardegroepe op spesifieke tye);
- die uitvoer van huisveiligheidsinspeksies (advies met betrekking tot leemtes in bejaardes se veiligheidsstelsel); en
- die installering van eenvoudige sekuriteitsmaatreëls (teen minimale koste).

Gross (1979: 52 - 57) beveel verder die merk van waardevolle items en telefoonondersteuningaksies aan. Banke kan ook betrek word om bejaardes teen swendelaars te waarsku.

'n 24-Uur-noodlyn kan byvoorbeeld met behulp van vrywilligers beman word. Na-ure kan dit met dienssentrums gekoppel word. Meyer (1990: 105) vermeld dat, in Nederland, alarmstelsels by die wonings van bejaardes met dienssentrums gekoppel word. Wanneer die rooi lig by die dienssentrum aangaan, skakel 'n verpleegster die bejaarde om te verneem wat skort.

Ferreira & Rip (1990: 47) meld: "Services can include handyman services for securing the dwelling unit; cheque cashing, direct deposits and pension collection services; transportation and an escort service, and a telephone check-in, hot-line, and other surveillance devices and services."

Bejaardes kan ook persoonlik maatreëls tref. Tout (1989: 202) beskryf byvoorbeeld paniekknoppies wat aan die persoon gedra word en wat binne 'n sekere reikafstand teleskakelaars aktiveer om sentrale beheerkamers en die polisie te skakel sodra dit geaktiveer word.

Botha (1998:1) meld dat die SAPD daaglik mense met eiendom onder verdagte omstandighede betrap. Daar kan egter slegs teen hulle opgetree word indien eiendom met identiteitnommers gemerk is. Die sentrale rekenaarstelsel kan identiteitnommers naspur en persone kan gekontak word om te verneem of eiendom gesteel is.

Dit blyk duidelik dat eenvoudige maatreëls soms 'n belangrike bydrae tot die beperking van misdaadgeleenthede kan lewer. Dit is ook noodsaaklik dat slagoffers van misdade ondersteun moet word om die trauma van die misdaad te hanteer.

5.6.3 SLAGOFFERBYSTANDPROGRAMME

Indien die geweldadigheid van die samelewing en die voorkoms van misdaad, soos in Hoofstuk 1 aangedui, in ag geneem word, kan die behoefte aan ondersteuning na misdadige voorvalle nie oorbeklemtoon word nie. Dit is 'n behoefte by alle gemeenskappe, maar in besonder by bejaardes (vergelyk Hoofstuk 2). Ongelukkig is die realiteit dat daar selde enige slagofferbystand van enige instansie gelewer word, al is die behoefte daaraan uitgespel in beleid (vergelyk die NMVS in Hoofstuk 2).

Slagofferbystand behoort so spoedig moontlik na insidente verleen te word. Praktiese hulp kan verleen word ten opsigte van traumahantering (slagofferberaad), verliese gely, die skakeling met familie, die tref van voorkomende maatreëls (verbetering van veiligheidbewusheid en -standaarde), die vervoer na opvolg mediese besoeke en bystand om identiteitsdokumente of belangrike items te vervang, die indien van assuransie-eise, steun en bystand met polisiëring, die voorbereiding om in hofsake te getuig en bystand tydens hofverrigtinge. (Vergelyk Presidentsraad, 1988: 117; Gross, 1979: 52 - 57 asook Ferreira en Rip, 1990: 47.)

Braungart, Hoyer en Braungart (1979: 26) noem dat georganiseerde bejaardes onder andere as skakel tussen die gemeenskap en polisie kan dien. Hulle kan ook hofsake monitor om toe te sien dat reg geskied ten opsigte van misdade waarby bejaardes betrokke is.

Gross (1979: 52 - 57) meld dat bejaardes in misdaadvoorkomingveldtogte en tydens die ondersoek van misdade waar bejaardes misdaadslagoffers is, behulpsaam kan wees.

Die gemeenskap kan belangrike bydraes lewer om bejaardes se funksionering te verbeter. In die berig "Crime and victimisation of the elderly" in die Senior Burger (1992) word berig dat verteenwoordigers van onder andere pensioenverenigings, die Stadsraad, vrywillige diensorganisasies, die Raad vir Bejaardesorg, die SAPD, maatskaplike hulpverleningorganisasies en die gerontologiesentrum 'n aksiegroep gevorm het. Die saamstel van bejaardelyste, borgskappe van sekuriteitsfirmas (byvoorbeeld om pensioenarisse op pensioendae te vervoer en te beskerm), die grootmaataankope van eenvoudige sekuriteitsmaatreëls en die benutting van radio-programme om veiligheidwenke te versprei, is op hulle agenda. Versoeke is ook aan die Minister van Justisie en die hooflanddros gerig om strawwer vonnisse aan die aanvallers van bejaardes op te lê.

Bejaardes kan die sakesektor nader vir beskerming. Tout (1989: 202) beskryf 'n veilige huisprojek waar die sakesektor (byvoorbeeld agentskappe, restaurante en plaaslike besighede) gevra is om tekens te vertoon indien hulle bereid is om aan bejaardes hulp in noodgevalle te verskaf.

Botha (1997:1) berig in *Forum Wil Gety Keer* dat die GPF 'n beroep doen op gemeenskaplede om betrokke te raak: 'n geringe bydrae van 1 000 mense is meer doeltreffend as 20 mense wat baie hard werk.

Beveiligingintervensies kan toegepas word as selfstandige bejaardes hulleself informeel organiseer om onder andere mekaar se wonings tydens afwesighede te besoek, tuindienste en posverwydering in stand te hou, met die bure te skakel en na verdagte situasies op te let. Gemeenskaplede kan inderwaarheid "patrollie" stap terwyl hulle hulle daaglikse aktiwiteite beoefen.

Persone wie se omstandighede kommer wek, kan deur mede-bejaardes besoek word om hulle te probeer oorreed om 'n veiliger lewenswyse te volg

Vrywilligers wat op die beveiligingsterrein betrokke raak, hoef nie as reserwemagiede aan te sluit nie. Gemeenskapslede beskik oor die algemeen oor genoeg magte in die normale gang van sake. Vrywilligers kan goeie buurmanskap in straat- of blokverband bevorder.

Die navorser is van mening dat:

- beter misdaadstatistiek,
 - aktiewe informele buurtwagfunksionering,
 - hegter gemeenskapbande en
 - die hoeveelheid gemeenskaplede wat hulle leefwyse aangepas het om sodoende hulle persoonlike en kollektiewe weerbaarheid teen misdade te verhoog,
- kenmerke van 'n suksesvolle beveiligingprogram is.

5.7 BEVEILIGINGDIENSTE WAT VANUIT GBO'S GELEWER KAN WORD

Beveiligingsdienste kan uit 'n verskeidenheid diensaksies soos gereelde telefoonkontak, instandhouding van noodroepstelsels, gereelde besoeke deur vrywilligers, raad, advies en hulp met die instandhouding van minimum veiligheidsmaatreëls bestaan.

Gemeenskapsentrums soos diensentrums kan inderwaarheid as beveiligingsentrums dien. Beveiligingdienste is 'n noodsaaklike diens wat by alle diensentrums gelewer behoort te word. Dienste soos die verskaffing van inligting oor misdaad (byvoorbeeld seminare), byhou van register met identifiserende besonderhede van werkers, byhou van 'n hulpbronregister, verskaffing van plakkers met noodtelefoonnommers, asook pensioenuitbetalingspunte kan aangebied word.

Kundiges wat wenke oor praktiese huisbeveiligingsmaatreëls byvoorbeeld (eenvoudige alarmstelsels kan gee) behoort ook betrek te word. Skietklubfasiliteite en opleiding van waghonde kan ook beskikbaar gestel word. Die plaaslike kommando kan betrek word om gereelde skietoefeninge aan te bied om paraatheid te verbeter.

Die navorser is van mening dat groepwerk benut kan word vir weerbaarmaking. Die deurwerk van vraelyste wat op insigontwikkeling gerig is en bespreking van die hantering van moontlike probleemsituasies kan baie sinvol wees.

Die navorser beveel inskakeling by die plaaslike GPF en informele buurtwagte (hegter bande met omliggende bure) aan omdat onderlinge betrokkenheid van gemeenskaplede 'n positiewe bydrae tot 'n veiliger gemeenskap lewer en die gevoel van sekuriteit in die woonbuurt verhoog.

Dienende, oud-, afgetrede of reserwemag/kommandoede van die SAPD of SANW, sekuriteitsmaatskappye, buurtwaglede, kundiges op spesifieke terreine en gemeenskaplede verbonde aan kerkorganisasies is ideale persone om hulle privaattyd as vrywilligers in hulle eie omgewing leiding te neem om goeie buurmanskap in straat- of blokverband te bevorder.

Voorligting oor effektiewe beveiligingstelsels behoort onder bejaardes se aandag gebring te word byvoorbeeld dat omringende huise wat met mekaar verbind is deur die druk van 'n paniekknoppie op 'n enkele plek ses omringende skakelpunte aktiveer. Die voordeel van so 'n stelsel is dat dit met radiogolwe werk en dus steeds aktief is al sou die telefoonverbinding verbreek wees.

Dit is noodsaaklik dat gemeenskapslede opgeskerp moet word om oplettend te wees. Oefenlopie om persone wat vlugtig verskyn het, te beskryf kan baie sinvol wees. Persone moet ook aangemoedig word om hulle straatadresse duidelik te merk omdat dit noodvoertuie se reaksietyd baie kan beïnvloed.

Indien die vlak van onveiligheid in die gemeenskap te hoog styg, word funksionering op alle vlakke geaffekteer en is bejaardes in 'n groot mate die slagoffers van die isolasie wat as gevolg van vrees intree. Dit is in elke gemeenskaplid se eie belang om redelike maatreëls te tref om tot gemeenskapveiligheid by te dra.

6. SAMEVATTING

Dit is noodsaaklik om gemeenskappe se kapasiteit ten opsigte van die implementering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging te kan evalueer omdat dit die leemtes en die sterkpunte in die funksionering van die gemeenskap uitwys. Die noodsaaklikheid van die daarstelling van aanvullende nuwe netwerke word daardeur aangetoon. Daar is aangedui dat die hegtheid van die onderlinge verhoudings tussen die netwerke bepaal watter kwaliteit netwerksteun beskikbaar is. Die effek van die kwaliteit gemeenskapverhoudings (isolasie teenoor gemeenskapbetrokkenheid, faktore wat gemeenskapkohesie beïnvloed en waarde van vrywilligerbetrokkenheid) op gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes is kortliks bespreek.

Die navorser is van mening dat die formalisering van informele netwerke vermy moet word. Indien die evaluering van bejaardes se steunstelsels daarop dui dat laasgenoemde gebrekkig is, behoort informele hulp van gemeentes/gemeenskaplede in die nabye omgewings betrek te word. Slegs indien informele netwerke nie geaktiveer kan word nie, behoort netwerkintervensies oorweeg te word. Die maatskaplike werker kan 'n waardevolle bydrae lewer om die kapasiteit van gemeenskappe se diensfasiliteite te verbeter sodat hulle die eise wat aan hulle gestel word, kan hanteer.

In hoofstuk 5 geniet diensfasiliteite vir die lewering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorgingdienste in die gemeenskap aandag.